

RESULULLAH'IN ŞAİRİ HASSAN B. SABİT'İN HAYATI VE ŞİİRLERİ

Yasin KAHYAOĞLU*

Nesebi:

Hassan b. Sabit'in nesebi kaynaklarda şöyle geçmektedir. Hassan b. Sabit b. Münzir b. Haram b. Amr b. Malk b. Neccar b. Sa'lebe b. Amr b. Hazrec, künyesi, Ebu'l Velid Ebu Abdurrahman ve Ebu'l Husam olarak bilinmektedir. Ünvanı, Şair-i Resulullah'dır.

Babası Sabit, annesi ise Furay'e binti Halid b. Kays'dir. Soyu Neccaroğulları kabilesinden gelip Kahtani Araplarına ulaşır¹.

Doğumu:

Hassan Medine'de doğdu. Ancak raviler onun doğumu hakkında herhangi bir rivayet söylememişlerdir².

Doğum tarihi, kendisinden nakledilen bir rivayete göre, Peyğamberin doğumundan 7-8 sene öncesine rastlar. Çünkü kendisi henüz 7-8 yaşlarında küçük bir çocuk iken, bir gün Yesrib'de bir yahudinin beklenmekte olan hak peyğamberin doğumunu haber verdiğini duymuş idi. Peyğamberin 570 miladi yılında doğduğu kabul edilirse, kendisi 562 veya 563 yılında doğmuş olmalıdır³.

İbnu İshak, Hassan'ın hicri 54 tarihinde Muaviye zamanında Medine'de vefat ettiğini nakletmiştir⁴.

Medine şehir hayatını yaşamasına rağmen, badiye çöl hayatından da etkilenmiştir. Özellikle cahiliye devrinde söylediği şiirlerinden bu nokta açıkça anlaşılmaktadır⁵.

* Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arapça Öğretmeni.

1 İbni Hacer el-Askalani, el-İsabe, c. 1, s. 326.

2 Hassan b. Sabit'in Divan'ı, s. 5.

3 İslam Ansiklopedisi, M.E.B. c. 5, s. 343.

4 Siyer A'lam en-Nübela, c. 2, s. 523.

5 Divan Hassan b. Sabit el-Ensari, s. 5.

Şöhreti:

Hassan, Hz. Peyğamberin şairi olup, İslam düşmanlarının hüçularına şiirleriyle karşı koyması sebebiyle, bütün müslümanlar arasında fevkaleda bir şöhet ve hürmete mazhar olmuştur.

Meşhur dilci Ebu Ubeyde'ye göre araplar arasındaki şairlerin en büyüğüdür. Babası Sabit şair olup, kabilesinin Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen "Sumeyha" vak'sında hakemlik yapmıştı. Yani baba tarafından Hazreclilerin en ileri gelenlerindendi⁶.

el-Müberred 'el-Kamil adlı eserinde Hassan ve ailesinin şiirle olan münasebeti hakkında şöyle der: "Şairler içerisinde en köklü aile Hassan'ın ailesidir".

Zira onların hepsi şair idiler. Bunlar:

Said b. Abdurrahman,

Hassan b. Sabit ve

el-Münzir İbni Haram'dır⁷.

Hayatı:

Hassan b. Sabit'in hayatını iki devrede mutalaa etmek mümkündür.

a- Cahiliye Devri

b- İslam Devri

a- Cahiliye Devri:

Hassan'ın cahiliye devrindeki hayatını muntazam olarak takip etmek mümkün değildir. Ancak şiirlerinden hayatının birkaç safhasını tesbit etmek mümkündür. Mesela 'Ükaz' panayırına gider ve ordaki şiir müsabakalarına iştirak ederdi. Bunların bir tanesi meşhur el-Nabiğa el-Zubyanı'nın hakemliği altında cereyan etmiştir. Bu müsabakada el-A'şa birinciliği, el-Hansa da ikinciliği almıştı. Hassan bunlardan sonraya kalınca, hakemlik eden el-Nabiğa'ya, kendisinden daha üstün şairlerin varlığını i'tiraf etmiştir⁸.

Hassan b. Sabit'in böyle oldukça hararetli geçen cahiliye devri hayatının ne tarzda sona erdiği bilinmemektedir.

Ancak Hassan b. Sabit'in Divanı'nın mukaddimesinde, cahiliye devrinde söylediği şiirlerin İslam devrinde söylediği şiirlerden daha iyi

6 İslam Ans., c. 5, s. 343.

7 el-'Alam, Zirikli, c. 2, s. 175.

8 İbni Kuteybe, eş-Ş'ir ve Şu'ara, s. 197.

olduğu ileri sürülmektedir. Bu konuda el-Esma'i şöyle demiştir: Hassan'ın cahiliyedeki şiirleri en güzel olanlarıdır. İslam, onu firenledi ve kuvvetini kesti.

Hassan'a şöyle soruldu: Ya Ebel Husam! İslam gelince şiirlerin yumuşadımı yoksa ihtiyarladımı? Hassan şöyle cevap verdi: Ey kardeşim oğlu, İslam yalanı men' etmiştir, şiir ise yalanı süslüyor.

Cahiliyede kendisinden şiir işiten Nabığa, Hassan'a: "Sen gerçekten şairsin" « إنك لشاعر » diyerek onu takdir etmiştir⁹.

b- İslam Devri:

Hassan müslüman olduktan sonra hayatı tamamıyla peygamberin yanında geçmiş ve onu medh etmek için pek çok şiirler yazmıştır.

Divanında, Peygamberin medhiyesi hakkındaki bir şiiri şöyledir:

وأحسن منك لم تر قط عيني وأجمل منك لم تلد النساء
خلقت مرأاً من كل عيب كأنك قد خلقت كما تشاء

Anlamı : "Senden iyisini gözlerim görmedi asla
Senden güzelini doğurmadı hiç bir ana
Her ayıp ve kusurdan pak yaratıldın
Sanki dilediğin gibi yaratıldın"¹⁰.

Hassan Peygamberimizin vefatiyle ruhi bir çökütü içerisine girmiş ve üzüntüsünden gözleri görmez olmuştur. Uzun mersiyeler söyleyerek Peygamberimizin arkasında yas tutmuştur. Gözlerini kaybedince de şu beyitleri söylemiştir:

إن يأخذ الله من عيني نورهما قلب زكي وعقل غير ذي رذل
ففي لساني وقلبي منهما نور وفي فمي صارم كالسيف ماثور

"Allah gözlerimin nurunu alınca, lisan ve kalbime onların nurunu koydu ... Zeki bir kalb ve çürük olmayan akıl ile, ağzımda keskin kılıç gibi bir cevherim var"¹¹.

Uzun bir hayat yaşayan Hassan b. Sabit, m. 682 yılında vefat etmiştir. (R.A.)

Peygamberimizin "Muhakkak ki Allah'u Teala, Resülünü övmek ve müdafa etmek hususunda Hasan'ı Cebrail (A.S.) ile takviye

9 Divan Hassan b. Sabit el-Ensari, s. 6.

10 Divan Hassan b. Sabit el-Ensari, s.10.

11 Divan Hassan b. Sabit el-Ensari, s. 94.

etmektedir" Hadisi onun tek tesellisi olmuştur¹².

İbni Sa'd el-Vakidi'den rivayetle derki: "Hassan korkak olduğundan, Peyğamberin yaptığı hiç bir muharebeye katılmamıştır¹³.

Her ne kadar Hassan'ın korkak olduğu söylenmiş ise de, bir şair olarak Peyğambere ve islamiyete hizmet etmiştir.

Bu konuda Zirikli el-A'lamında şöyle der: Hassan kendisine isabet eden bir illetten dolayı gazvelere katılmamıştır¹⁴.

Hassan'ın, korkaklığından dolayı gazvelere katılmadığı meselesi ihtilafli bir konu olduğundan, bu konunun tafsilatına girmeyip onun, İslam ve peyğamber düşmanlarına, şiir kılıcıyla nasıl saldırdığını, bu meziyetiyle "Şair-i Resulullah" vasfına mazhar olması Hassan için kafi bir şereftir. Şiirleriyle Peyğamberi övüyor, Peyğamberi hiciv eden kureyş şairlerine güzel cevaplar veriyordu.

Kureyşlilerden Abdullah b. el-Zibara, Ebu Sufyan b. el-Haris, Amr b. el-'As gibileri Peyğamberi hicv ediyorlardı. Onlara evvela Ali'nin cevap vermesi düşünüldü ise de, Peyğamber ona müsaade etmedi. Sonra Hassan cevap vermeğe talip oldu. Peyğamber yine teriddüt ediyordu, çünkü hicv edilecek şahısların hepsi kendisinin yakın veya uzak akrabaları idi. Hassan ona, kendisini, yağdan kıl çeker gibi onlardan ayıracağını söyledi. Peyğamber buna rağmen Ebu Bekir ile konuşup hicv edeceği kimselerin neseplerini öğrenmesini, kimleri ve ne suretle hicv edeceğini sormasını emr etti. Hassan bunları öğrendikten sonra Kureyşlileri hicv etmeğe başladı. Hassan'ın şiirleri beklendiğinden daha fazla tesirli olmuştur¹⁵.

Hicretten hemen sonra başlayan gazalar Hassan'a birçok şiir, hicviye, fahriye, hicviye cevabı olmak üzere mevzular ilham etti. Mesela Bedir Muharebesi ile, ona iştirak edenler hakkında yediden fazla şiiri bize kadar gelmiştir¹⁶. Bu şiirlerin hepsi Hassan'ın divanında mevcuttur.

Yahudi Ka'b b. el-Eşref Mekke'ye gidip, Bedir'de ölen kureyşliler üzerine söylediği şiirin uyandırdığı tesire karşılık olmak üzere, Peyğamber (S.A.V.) Hassan'dan bir şiir yazmasını ve onu misafir edenleri hicv etmesini enretti. Hassanın şiirleri o kadar tesirli olduki, hiç kimse Ka'bi evinde misafir etmeğe cesaret edemedi.

12 İ. Buhari, **Bed'ul Halk**.

13 **Siyer A'lam en-Nübela**, c. 2, s. 512.

14 **Siyer A'lam en-Nübela**, c. 2, s. 175.

15 **İslam Ans. M.E.B.** c. 5, s. 344.

16 **Divan Hassan b. Sabit el-Ensari**, s. 44, 47, 263, 292, 293, 361, 385.

Diğer bütün muhim vakalar için de divanında bir veya birkaç şiirine tesadüf etmek mümkündür¹⁷.

İbni Asakir Tehzibinde, İbni Kelbinin şöyle dediğini nakleder: "Hassan son derece fasih ve cesurdu. Fakat kendisine isabet eden bir illet onu korkaklaştırdı"¹⁸.

Cahiliye ve İslam devirlerini yaşayan, "Muhadremûn" şairlerinden olan Hassan b. Sabit, yaşadığı yüz yirmi yılının altmışını cahiliyede altmışını da İslamda geçirmiştir.

Ebu Ubeyde der ki: Hassan üç meziyetten dolayı diğer şairlerden farklı ve üstündür.

- 1- Cahiliyede Ensarın
- 2- Nübuvvette Hz. Peyğamberin
- 3- İslamda da Yemenlilerin şairidir¹⁹.

Hassan b. Sabit'in Divanı:

Hassan b. Sabit'in yazdığı şiirler bir divan halinde toplanmış bulunmaktadır. Bu divanın ne suretle toplandığı kat'i olarak belli değildir. Ancak eski yazmaların birçoklarının üzerindeki kayıtlara göre ilk defa olarak Basra mektebine mensüp büyük arap dilcisi Ebu Ca'fer Muhammed b. Habip (ölm. h. 245 m. 860) tarafından toplanmış, oradan Ebu Said el-Hassan b. el-Hüseyn el-Sükkeri (ölm. h. 275 m. 888) tarafından rivayet edilmiştir.

Bugün elimizde bulunan divanın ona ait olduğu kuvvetle muhtemeldir. Bu divan şimdiye kadar birçok defalar basılmıştır. Tunus 1281 h., Bombay 1281, Lahor 1295, Leiden 1910, Kahre 1347²⁰.

Hayatı ve Şiirleri Hakkındaki Yazılmış Olan Eserleri:

- ۱- أخبار حسان - للزبير بن بكار
- ۲- حسان بن ثابت - حنان نمر
- ۳- حسان بن ثابت - خلدون الكناني
- ۴- حسان بن ثابت - فؤاد البستاني²¹.

17 İslam Ans. c. 5, s. 344.

18 Siyer A'lam en-Nübela, c. 2, s. 521.

19 el-A'lam Zirikli, c. 2, s. 175.

20 İslam Ans. M.E.B. c. 5, s. 346.

21 el-A'lam Zirikli, c. 2, s. 175.

Hassan b. Sabit'in Bazı Menkibeleri:

Hassan hicret ederken altmış yaşında, Hz. Peyğamber ise elli üç yaşında idi.

Baid b. Musayyib der ki: Hz. Ömer, Hassan'ı mescitte şiir söylerken gördü. Ona mescitte olduğunu hatırlatınca Hassan: Hz. Peyğamber mescitte olduğunda da ben şiir söyledim. O ise senden daha hayırlıdır" diyince, Ömer: "(Sadekte) doğru söyledin" diye cevap verdi²².

Hz. Aişe derki: "Peyğamber (S.A.V.) Hassan için mescitte minber kurardı. Hassan oraya çıkıp Peyğamberi müdafa ederdi. Resülullah (S.A.V.) kendisine "Hassan Allah Resülünü müdafa ettikçe Allah'da onu Ruhul Kudus ile te'yid eder" derdi.

Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri başka bir hadiste, Ahzap günü Peyğamber S.A.V. ashabına: "Bugün müslümanların ırz ve haysiyetlerini kim koruyacak? diye sordu. Ka'b b. Malik ben dedi. İbni Revaha da ben dedi. Hassan da ben ya Resulullah deyince, Peyğamber S.A.V. evet sen, (Ya Hassan) onları hicvet, Ruhul Kudus onlara karşı sana yardım edecektir" dedi²³.

Şiirlerinin Edebi Değeri:

Hassan b. Sabit'in şiirlerinin edebi değerine gelince, bütün arap müellifler onun cahiliye devrinde yazdığı şiirlerin çok güzel olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Hatta kendisi bu devrin şehirlerde yaşayan şairlerinin en büyüğü sayılmaktadı.

İslam devrinde yazdığı şiirler ise, Peyğamber tarafından beğenildiği ve takdir edildiği bilinmektedir.

Peyğamber (S.A.V.) bir defasında, sefer esnasında bu şiirleri kendisine okutmuş, dikkatle dinledikten sonra "Bu onlar (düşmanlar) için okların saplanmasıdan daha te'sirlidir" demiştir.

Bir defasında da "Sen Allah ve Resulunu müdafa ettikçe, Ruhul Kudus seni teyid edecektir. İfadesi Hz. Aişe tarafından rivayet edilmiştir.

Bütün bu rivayetler Hz. Peyğamberin, Hassan'ı diğer iki şair olan Abdullah b. Revahe ile, Ka'b b. Malik'e tercih ettiğini teyid etmektedir²⁴.

Hassan'ın divanında islam devrinde söylenmiş pek çok güzel

22 Hadisi, Buhari 6/221; Müslim (2485); Nesai 2/48; Ebu Davud (5013), Ahmed 5/222, 223'te rivayet etmişlerdir.

23 Siyer A'lam en-Nübela, c. 2, s. 514.

24 İslam Ans. c. 5, s. 346.

şiiirler vardır. Ebu Sufyan b. el-Haris'e karşı söylediği manalı şiiirlerin birinde şöyle demiştir:

هجوت محمدا فأجبت عنه وعند الله في ذلك الجزء
فإن أبي ووالده وعرضي لعرض محمد منكم وقاء
أتهجوه ولست له بكفاء فشركما لخيركما الفداء²⁵

"Muhammed'i hicvettin, ben ise onu savundum. Allah katında bunun hesabı görülecek... Babam, babamın babası, ırzım, size karşı onu korumaya siperdir... Ona denk olmadığın halde onu hicivmi ediyorsun? Şerli olan, halırlıya feda olsun!"

Hassan şiiirlerinde, sade, akıcı ve vazıh bir üslup kullanmıştır.

Netice olarak şunu söylemek mümkündür: Hassan'ın şiiirleri, zamanında umumiyetle şiiirlerden beklenen -düşmanları hicvetmek, düşman hicivlerine karşı kabileyi korumak ve kabilenin şan ve şerefini ögmek- vazifesini fazlasıyla yapmış idi.

Şiiirlerinde, İslam ve Peyğamberi müdafaa edilmiş ve düşmanları da hicv olunmuş idi. İşte bu özellik Hassan'ın diğer şairlere olan bir üstünlük ve meziyeti idi (R.A.).

25 İmam Şemseddin el-Zehebi, *Siyer A'lam en-Nübela* adlı eserinde, *el-Eğani*'de c. 4, s. 163'te geçtiğini kaydetmiştir. *Siyer A'lam*, c. 2, s. 515.